

VISITA

Besöksnäringens betydelse för Norrlands inland

Innehåll

Inledning	1
1. Besöksnäringens samhällsekonomiska bidrag.....	3
2. Enkätundersökning om förutsättningar för besöksnäringen i norra Sverige.....	8
3. En fjällvärld i förändring – djupintervjuer med tre företag.....	10
Bilagor	14

Inledning

Norrlands inland med dess storslagna natur, skidorter och unika jakt- och fiskemöjligheter har länge lockat både svenska och utländska besökare. Sedan ett par år tillbaka pågår en alltmer intensiv debatt kring intressekonflikter som uppstår och hur besöksnäringen och rennäringsen ska kunna verka sida vid sida. På flera ställen har turism och besöksnäringen begränsats på olika sätt med hänvisning till störningar för renskötseln.

Under decennier har besöksnäringen och rennäringsen samverkat. Besöksnäringen har tagit hänsyn till rennäringsens behov och turismen har i många fall inneburit en intäktskälla för samebyarna, bland annat i form av försäljning av renkött och turisttjänster. Företagen inom besöksnäringen som verkat i Norrlands inland har länge haft en fungerande dialog med samebyarna och relationerna har ofta varit goda.

På senare år upplever många företag inom besöksnäringen att det skett ett skifte i dialogen och debatten. Från samförstånd och en målsättning om att hitta pragmatiska lösningar har tonen hårdnat efter Girjasdomen. Varannan företagare i det berörda området är enligt den enkät som Visita gjort oroliga för utvecklingen. På kort och lång sikt är detta ett hot mot turismen och den ekonomiska utvecklingen i Norrlands inland.

Den här rapporten syftar till att, med stöd i empiriska data, beskriva besöksnäringens samhällsekonomiska bidrag i Norrlands inland samt det hot som finns mot företagande, jobb och tillväxt om besöksnäringens möjligheter till utveckling begränsas.

Bakgrund:

Girjasdomen: Girjas Sameby vann 2020 över den svenska staten i Högsta domstolen. Tvisten handlade om rätten att upplåta fiske och småviltsjakt inom samebyns område där Girjas sameby fick rätt med hänvisning till urminnes hävd.

Renmarkskommittén: Tillsattes av regeringen 2021 med uppdrag att lämna ett förslag till en ny renskötsellag som ska ersätta den nuvarande rennäringslagen. Detta innefattar att bedöma och reglera rättigheterna för samebyar i frågor som rör jakt, fiske och markanvändning och de förslag som lämnas ska enligt uppdraget vara förenliga med Högsta domstolens slutsatser i Girjasdomen. Det slutgiltiga betänkandet är planerat att lämnas till regeringen i maj 2025.

Konsultationsordningen: Den 1 mars 2022 infördes konsultationsordningen vilken innebär att regering och statliga myndigheter är skyldiga att konsultera Sametinget innan de fattar beslut i ärenden som kan få särskild betydelse för samerna. I vissa fall ska konsultation även genomföras med en sameby eller en samisk organisation. Sedan 1 mars 2024 innefattar lagstiftningen att även kommuner och regioner är konsultationsskyldiga, vilket kan innebära att exempelvis olika typer av tillståndsärenden kan behöva konsulteras.

Slutsatser

- Ny statistik som Visita beställt från SCB visar att besöksnäringen i Norrlands inland 2022 omsatte nära nio miljarder kronor och genererade 8 000 arbetstillfällen. Det innebär att besöksnäringen har en stor betydelse i denna del av Sverige och är helt avgörande för flera kommuner.
- Enligt Tillväxtverket hade området cirka 16 gästnätter per invånare 2022. Snittet i riket är cirka sex gästnätter per invånare.
- Den ekonomiska potentialen för besöksnäringen är mycket stor. Sedan 2012 har omsättningen i besöksnäringen i Norrlands inland växt med 67 procent, vilket är i linje med tillväxten i riket totalt. Sett till besöksnäringens andel av total omsättning är denna region dock betydligt starkare än riket.
- 5 av 10 företag uppger att samebyarnas inflytande och hänsyn till rennäringen har stor påverkan på möjligheten att bedriva verksamhet och hela 6 av 10 uppger att spänningarna har ökat. Det är ett hinder för fortsatt tillväxt i branschen och därmed i hela regionen.
- Nästan samtliga, 89 procent, av de deltagande företagen erbjuder upplevelser kopplat till naturturism. Om besöksnäringens möjligheter att erbjuda upplevelser i naturen begränsas är det ett hot mot hela turismen i Norrlands inland.
- Betydelsen av goda dialoger med de lokala samebyarna bekräftas också i de djupintervjuer som Visita genomfört med företagare i regionen. De intervjuade företagen lyfter även vikten av att besöksnäringen ges bättre förutsättningar för att kunna både utveckla och driva sin verksamhet.
- Turism och besöksnäring verkar på en väldigt begränsad del av fjällområdet och det bör finnas goda förutsättningar för besöksnäring och rennäring att med en öppen och respektfull dialog verka sida vid sida. Utvecklingspotentialen för besöksnäringen i Norrlands inland är stor och har betydelse för möjlighet till sysselsättning, utökad service och att bo och verka året om på lands- och glesbygdsorter i denna region.

Besöksnäringen i Norrlands inland 2022

Källa: Omsättningsstatistiken, SCB 2022,
Inkvarteringsstatistiken, SCB/ Tillväxtverket 2022

Omsättning: 8,7 miljarder SEK

Gästnätter: 4,3 miljoner

Anställda: 8008 personer

1. Besöksnäringens samhällsekonomiska bidrag

Beskrivning av statistiken

Det har saknats samlad ekonomisk statistik gällande besöksnäringen i norra Sverige. Mot den bakgrunden har Visita beställt och sammanställt nya data från Statistiska Centralbyrån (SCB) och Tillväxtverket. Syftet med rapporten är att fånga besöksnäringen i de svenska fjällmarkerna. Därav begränsas statistiken till följande kommuner: Arjeplog, Arvidsjaur, Berg, Bräcke, Dorotea, Gällivare, Haparanda, Härjedalen, Jokkmokk, Kiruna, Krokoms, Lycksele, Malå, Norsjö, Pajala, Ragunda, Sorsele, Storuman, Strömsund, Vilhelmina, Vindeln, Åre, Åsele, Älvdalen, Älvsbyn, Östersund, Övertorneå och Övertorneå (vilka i rapporten omnämns som Norrlands inland).

En mycket stor andel av konsumtionen inom besöksnäringen i dessa kommuner är fjäll- och naturturism. Även flera av kommunerna vid kusten, så som Luleå, påverkas av fjäll- och naturturismen, till exempel som ett nav för transporter till och från fjällvärlden. Men för att avgränsa rapporten till de områden som främst bedriver naturturism och berörs av pågående processer gällande nyttjanderätter i naturområden är detta urval den bästa uppskattning som går att göra givet de geografiska nedbrytningar som finns.

Rapporten är baserad på statistik från Inkvarteringsstatistiken (Tillväxtverket) samt ett urval av statistik från REGO (SCB) för Visitas olika medlemssektorer, vilket i rapporten benämns som besöksnäring. Statistiken inkluderar logiverksamhet, restaurang-, catering- och barverksamhet, turistbyråer, nöjes- och temaparker, skidsportsanläggningar samt arrangörer av kongresser och mässor¹. På grund av att data för vissa kommuner och anläggningar är sekretesskyddade kan det vara så att den nedbrutna data som visas i denna rapport skiljer sig från de totala siffrorna för detta område.

Uppgifter rörande antal anställda i besöksnäringen kommer från REGO (SCB). Generellt sett är sysselsättningen i besöksnäringen för ett begränsat geografiskt område likt Norrlands inland, med en hög andel säsongsbetonad verksamhet, svår att fånga och tenderar därför att bli underskattad. Detta beror på att det är vanligt att säsongspersonal har sin hemvist någon annanstans och därför inte finns med i REGO (SCB) som använts i denna rapport. Visitas bedömning är att den ändå ger en bättre bild av verkligheten än att använda sysselsättningsuppgifter från RAMS som i stället har en svaghet i att mätning sker under november vilket innebär att den inte fångar säsongsvariationerna i besöksnäringen då det på många platser är innan vintersäsongen har börjat.

Det är emellertid också viktigt att betona att besöksnäringen och turism bidrar till fler branscher än de som ingår i Visitas medlemssektorer. Inte minst transport, kultur och underhållning samt detaljhandel gynnas också i högsta grad av turism och besökare vilket

¹ SNI-koder i bilagor.

inte belyses i denna rapport. Ur denna synvinkel är besöksnäringens bidrag till samhällsekonomin betydligt större än vad som här redovisas.

Besöksnäringens samhällsekonomiska bidrag i Norrlands inland

Norrlands inland och fjällvärlden präglas av glesbygd och storslagen natur i ett område som täcker ungefär halva Sveriges yta. Den totala befolkningen i Norrlands inland är cirka 268 000 invånare, vilket gör att den befolkningsmässigt hade kvalat in som Sveriges 4:e största stad. Befolkningen är dock utspridd på ca 183 000 kvadratkilometer, vilket är 44 procent av Sveriges totala yta. Norrlands inland har därmed en befolkningstäthet på 2,7 personer per kvadratkilometer. Sveriges totala befolkningstäthet är 26 invånare per kvadratkilometer.

Region	Befolkning	Invånare per km ²	Andel anställda inom utvalda SNI-koder av privat sektor 2022	Omsättning i besöksnäring 2022 i tkr SEK	Omsättning (tkr) inom besöksnäring per invånare 2022	Besöksnäringens andel av total omsättning 2022	Omsättning i besöksnäring 2012-2022 tillväxt
Totalt Norrlands inland	267 980	2,7	10,6%	8 689 572	32	4,3%	67%
Riket	10 521 556	26	6,5%	207 038 221	20	2,2%	66%

Tabell 1 Besöksnäringens sysselsättning och omsättning.

Källa: REGO, SCB 2022, Inkvarteringsstatistiken, SCB/Tillväxtverket 2022.

Under 2022 omsatte besöksnäringen i Norrlands inland 8,7 miljarder kronor och mellan åren 2012 och 2022 ökade omsättningen med 67 procent (löpande priser). Sett till besöksnäringens andel av total omsättning eller omsättning per invånare i Norrlands inland är det tydligt att ett betydande värde skapas här i förhållande till befolkningmängden.

Besöksnäringen är en arbetskraftsintensiv servicenäring där många arbetsuppgifter inte går att ersätta med automatisering eller digitala lösningar. Småföretagare dominerar bland arbetsgivare i besöksnäringen och ca 80% har färre än 10 anställda². Totalt sett har besöksnäringen i Norrlands inland med 10,6 procent av de anställda i privat sektor en klart större andel anställda inom besöksnäringen jämfört med riket totalt (6,5 procent). Arbetsmarknaden i denna region är därmed i högre utsträckning beroende av besöksnäring än i riket generellt. Det förekommer dock skillnader mellan länen, i exempelvis Jämtland

² SCB, 2023.

och Älvdalen är beroendet ännu starkare med 13,4 procent. Norrbottens och Västerbottens inland är något över riket på 7,8 respektive 7,5 procent³. Som tidigare nämnts är uppgifterna om anställda i besöksnäringen i ett så pass säsongbetonat område troligen underskattade på grund av att säsongvariationerna är svåra att fånga i statistiken i ett begränsat geografiskt område, vars arbetskraft kan bo på annan ort.

Region	Gästnätter 2022	Gästnätter per invånare 2022	Gästnätter utveckling 2012-2022
Totalt Norrlands inland	4 356 044	16,3	16 %
Riket	67 758 128	6,4	29 %

Tabell 2 Gästnätter. Källa: Inkvarteringsstatistiken, SCB/Tillväxtverket 2022.

Norrlands inland är betydligt mer besöksnäringssintensiv än Sverige i genomsnitt gällande fler parametrar än sysselsättning. Detta framgår även sett till både antalet gästnätter och omsättning per invånare enligt tabell 1 och 2. I Sverige som helhet uppgår genomsnittet för gästnätter till 6,4 per invånare och år vilket är betydligt lägre än Norrlands inland, där antalet är 16 gästnätter per invånare. För Jämtland och Älvdalen samt Norrbottens inland registreras så mycket som 17 gästnätter per invånare.

Omsättningsmässigt har besöksnäringen haft en starkare tillväxt än utvecklingen för gästnätter. En förklaring till detta är självklart inflation men det förklaras troligen också delvis av att det finns flera andra boendelalternativ idag som komplement till de kommersiella boenden som redovisas i inkvarteringsstatistiken, till exempel att det i många områden skett en utbyggnad av fritidsboenden som tillgängliggörs för privatuthyrning. En annan delförklaring kan vara att företagen i dessa områden lyckats öka sitt utbud och därmed försäljning i takt med att efterfrågan på naturnära turistupplevelser ökat, vilket regionens unika landskap och kultur erbjuder. Mot bakgrund av detta finns det sannolikt en stor efterfrågan samt potential att skapa ytterligare värde i Norrlands inland.

Stark tillväxt och återhämtning från pandemiåren

Den globala pandemin 2020–2022 påverkade såväl Sveriges besöksnäring som reseindustrin världen över, vilket fick stora konsekvenser på näringen som helhet men också otroliga utmaningar för de enskilda företagen. Trots det utmanande läget minskade omsättningen inte lika mycket i denna region jämfört med riket i stort. Under året 2019–2020 var tappet för besöksnäringen i Norrlands inland –19 procent vilket i sig är högt men

³ Bilaga 1.

betydligt mindre än rikets omsättningstapp på -27 procent. Denna stora nedgång, till stor del ett resultat av både färre internationella besökare restriktioner gällande resande och i publika miljöer, vägdes här delvis upp av ökad inhemsk turism. Många svenskar som sökte alternativ till traditionella semesterdestinationer vände sig till den svenska fjällvärlden under både sommar- och vintersäsong.

Region	Omsättning i besöksnäring 2019-2022	Omsättning i besöksnäring 2019-2020
Totalt Norrlands inland	24 %	-19 %
Riket	15 %	-27 %

Tabell 3 Besöksnäringens omsättning under pandemin. Källa: Omsättningsstatistiken, SCB 2022

Sett till återhämtningen för näringen 2019-2022 är även den betydligt starkare än totalt för riket, där Norrlands inland 2022 hade en tillväxt på 24 procent jämfört med 2019 och riket endast 15 procent. Det är värt att notera att pandemin slog i olika grad mot olika verksamheter inom besöksnäringen. Många som reste inom Sverige under pandemin ändrade sitt resebeteende och sökte sig exempelvis till andra boendeformer som stugor eller privatuthyrning där man kunde umgås utan begränsning. Det fanns även olika typer av begränsningar i restaurangmiljöer vilket påverkade omsättningen exempelvis på fjällnära restauranger, även om många personer fortsatt reste till fjällen.

Att Norrlands inland återhämtat sig starkare än övriga riket pekar på potentialen och den entreprenörsanda som finns i denna region. Det belyser vikten av att fortsätta utveckla besöksnäringen och förbättra infrastrukturen för att stödja och utöka både inhemsk och utländsk turism vilket kan vara avgörande för besöksnäringens långsiktiga framgång i regionen - och därmed stor betydelse för sysselsättning och utökad service på lands- och glesbygdsorter.

Fjällnära kommuner särskilt besöksnäringssintensiv

Kartan visar den geografiska fördelningen av besöksnäringens totala omsättning på 8,7 miljarder. Vi ser att de regionala klustren framför allt finns i Jämtland och norra Norrbotten. Denna koncentration av näringsaktivitet beror till stor del på närvaron av skidorter i fjällregionen. Speciellt i Jämtland syns en högre andel kommuner med betydande omsättning inom besöksnäringen.

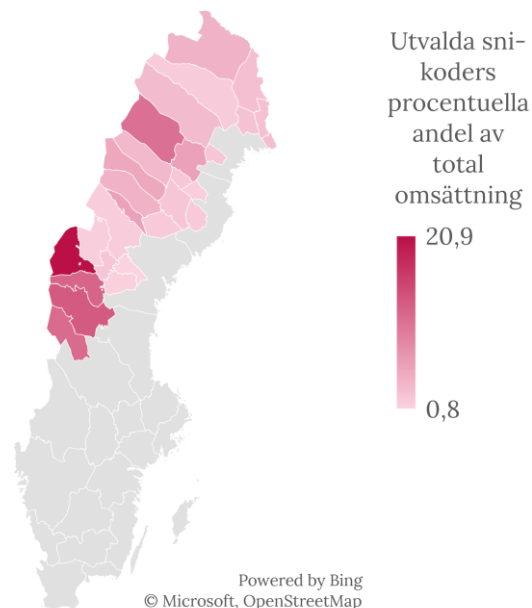
Från Abisko i norr till Idre i söder är besöksnäringen i Sveriges fjällvärld en vital del av den lokala ekonomin. I fjällen erbjuds upplevelser som lockar turister från hela världen. Det är primärt skidorterna som fungerar som de centrala navet och pulsådern för dessa samhällen, men naturupplevelser som fiske, jakt, cykling och vandring är också viktiga beståndsdelar.

I Härjedalens kommun står besöksnäringens omsättning för 13,3 procent av kommunens totala omsättning. Detta kan jämföras med besöksnäringens andel av omsättningen för riket i stort på 2,2 procent⁴. Här är bland annat skidorterna Vemdalen och Funäsdalen avgörande för kommunens livskraft och bidrar till att möjliggöra ett levande och aktivt samhälle under hela året.

Kiruna kommun, känd för sina skidorter som Björkliden och Riksgränsen, högklassig off-pistiskidåkning och är dessutom populär sommartid med vandring i den storslagna naturen runt Abisko. Dessutom är det världsberömda ishotellet i Jukkasjärvi en av Sveriges mest välkända turistattraktioner. Besöksnäringen här står för 4,2 procent av omsättningen⁵. Detta får anses som en hög andel med tanke på den dominerande gruvnäringen i kommunen.

Dessa exempel representerar endast en del av helheten. Oavsett om besöksnäringen utgör den huvudsakliga drivkraften i den lokala ekonomin eller fungerar som en kompletterande sektor spelar den en avgörande roll för att bibehålla livskraften i många glesbefolkade regioner. Se bilagor för mer detaljerad och nedbruten statistik.

Besöksnäringens andel av omsättning per kommun i Norrlands inland år 2022

Källa: REGO, SCB 2022

⁴ Bilaga 3.

⁵ Bilaga 3

2. Enkätundersökning om förutsättningar för besöksnäringen i norra Sverige

För att förstå hur besöksnäringen i norra Sverige påverkas av pågående processer och rennäringens behov har Visita genomfört en enkätundersökning bland medlemsföretag i de utvalda kommunerna. Enkäten genomfördes under perioden oktober – november 2023 där totalt 37 av Visitas medlemsföretag i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland-Härjedalen och Älvdalen deltog.

En majoritet av företagen som svarade bedriver verksamhet inom hotell, restaurang samt turist- och upplevelsebranschen. 54 procent av företagen erbjuder upplevelser inom jakt och fiske, och nästan alla, 89 procent, erbjuder upplevelser kopplat till annan typ av naturturism.

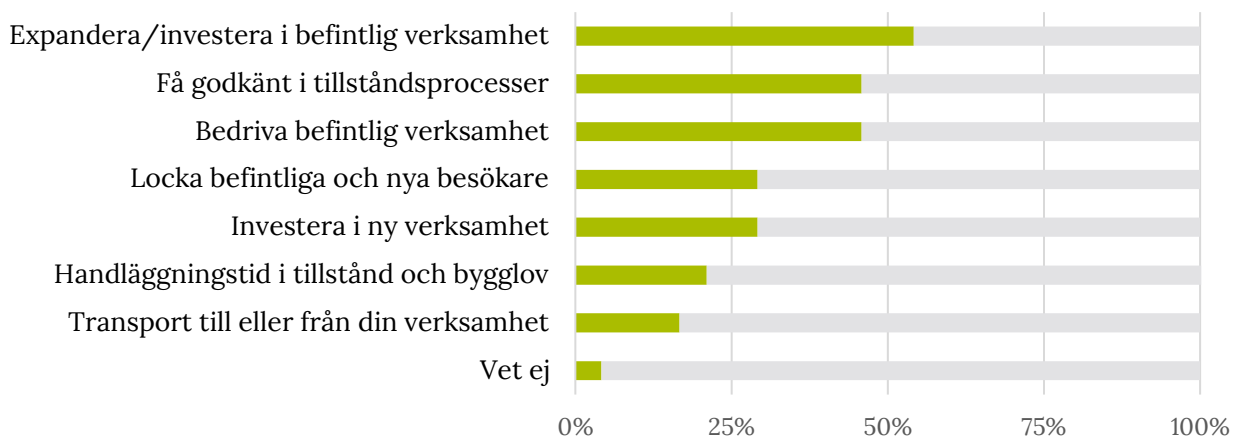
Hälften av företagen anser att rennäringen har stor påverkan på möjligheten att bedriva verksamhet

Medlemsföretagens enkätsvar visar att rennäringen har stort inflytande över besöksnäringen. Mer än hälften (51 procent) av företagen uppger att samebyarnas inflytande och hänsyn till rennäringen har mycket eller ganska stor påverkan på möjligheten att bedriva verksamhet. Det som framför allt påverkas beskrivs vara möjligheten att expandera och investera i befintlig verksamhet (54 procent) och att få godkänt i tillståndsprocesser (46 procent).

Företagen beskriver bland annat att samebyar och representanter från rennäringen motsätter sig expansionsplaner, försvårar och förhindrar tillståndsprocesser samt att det råder oklarheter kring hur mark i dessa områden ska få nyttjas i framtiden. Enligt företagen påverkar detta både möjligheten att utveckla verksamheten och möjligheten att förlänga säsongen.

En stor andel av företagen uppger att ny lagstiftning som rör samebyarnas inflytande kan komma att få konsekvenser för den egna verksamheten. Sådan lagstiftning skulle framför allt påverka möjligheten att expandera och investera i verksamheten (57 procent), möjligheten att locka befintliga och nya besökare (51 procent) samt möjligheten att bedriva befintlig verksamhet (49 procent).

Vad av följande har påverkats av samebyarnas inflytande eller av hänsyn till rennäringsen?

6 av 10 anser att spänningarna mellan rennäringsen och besöksnäringens ökat

Samtidigt som inflytandet är stort beskrivs relationen till samebyarna ha försämrats över tid, bland annat till följd av Girjasdomen då Högsta domstolen gav Girjas sameby ensamrätt att upplåta jakt och fiske inom samebyns område med hänvisning till urminnes hävd. 6 av 10 företag (59 procent) anser att spänningarna mellan rennäringsen och besöksnäringens intressen har ökat de senaste åren. Nästan lika stor andel, 54 procent, anser att besöksnäringens intressen i regionen får stå tillbaka på grund av rennäringsens intressen.

Svaren visar också att företagen upplever besöksnäringens vara lågt prioriterad av regeringen och den nationella politiken i stort. Så många som 40 procent av företagen svarar att de upplever att näringens prioriteras i mycket liten utsträckning. För rennäringsen respektive gruvnäringens är det motsatt förhållande; där anser 49 respektive 43 procent att näringarna prioriteras i mycket hög utsträckning.

6 av 10 ser optimistiskt på framtiden för den egna verksamheten

En majoritet av företagen är optimistiska inför framtiden. 60 procent uppger att de ser optimistiskt på framtidsutsikterna för den egna verksamheten. De som ser optimistiskt på framtiden lyfter bland annat ökad efterfrågan på de olika typer av upplevelser som erbjuds här, fler utländska besökare och en positiv trend för norra Sverige över lag som bidragande orsaker. Drygt var fjärde företag är något eller mycket pessimistiska; bland dessa är det framför allt osäkerhet kopplat till tillståndprocesser och bygglov, ökat inflytande från samebyar samt lågkonjunktur som oroar.

Att en stor andel av företagen i regionen idag samverkar med samebyarna och nästan hälften (46 procent) erbjuder samiska turistupplevelser visar på vikten av dialog och samverkan med samebyarna i regionen. På frågan hur samverkan med samebyarna i regionen fungerar idag är svaren något delade. En tredjedel (33 procent) av företagen uppger att samverkan med samebyarna fungerar väl. Samtidigt svarar något fler, 43 procent, att samverkan med samebyarna i regionen fungerar dåligt. Dessa svar visar att det finns förbättringspotential. En stor majoritet (84 procent) av företagen anser också att det finns potential för samarbeten mellan besöksnäringen och samiska intressen som gynnar båda parter.

3. En fjällvärld i förändring – djupintervjuer med tre företag

För att fördjupa förståelsen för besöksnäringens förhållanden i norra Sverige, har djupintervjuer genomförts med tre företag. Dessa är Skistar, som är verksamma i Åre och Vemdalen, Abisko Mountain Lodge i Abisko, samt Destination Kittelfjäll i Kittelfjäll.

Samtliga har varit aktiva i renbetesområden under många decennier. De har observerat ett växande intresse från besökare världen över, som visar en hög betalningsvilja. Besökarna är intresserade av att uppleva norrskenet, naturen och skidåkningen, men också av att bo bekvämt och njuta av god mat. För besöksnäringen innebär detta höga krav på leverans, där norra Sverige måste kunna konkurrera med globalt erkända turistdestinationer.

Den internationella gästströmmen öppnar även upp för en förlängd säsong, vilket bidrar till fler arbetstillfällen och ökade intäkter. Fler besökare året runt ger företagen större möjligheter att investera i sin verksamhet, vilket gynnar både lokalsamhället och säsongsbesökare. ”Större intäkter innebär en chans att vidareutveckla våra befintliga skidspår och anläggningar, vilket alla våra gäster har glädje av”, säger Niclas Sjögren, operativ chef på Skistar.

Samverkan med samebyarna har länge fungerat bra

Jenny Berg arbetar som samordnare på Destination Kittelfjäll, en ekonomisk förening som fungerar som ett nätverk för företag aktiva i Övre Vojmådalen nära Kittelfjäll. Området spänner över två kommuner, Vilhelmina och Storuman. Föreningen beskriver en besöksnäring på framväxt med ökad turism året runt. Utmaningen är främst att utveckla service, boendemöjligheter med mera för att kunna möta den ökade efterfrågan. På sikt hoppas man att turismen ska kunna leda till fler bofasta i området.

Jenny Berg beskriver relationen med samebyarna som god. Nätverket har träffar flera gånger per år och vid dessa träffar är representanter från närliggande Vilhelmina norra sameby ofta med. Det gör att dialogen mellan samebyn och det lokala näringslivet fungerar

bra. Jenny beskriver också hur aktörer inom besöksnäringen har löpande kontakt med samebyn för att exempelvis stämma av vilka områden som går att vistas på under utvalda delar av året. Större, mer övergripande frågor så som placering av cykelleder och liknande samordnas genom nätverket. Även vid sådana lite större projekt menar Jenny att samarbetet med samebyarna fungerar bra. Hon beskriver det som en "välfungerande dialog där alla parter ger och tar".

De företag som har intervjuats upplever alla att samarbetet med samebyarna och rennäringen historiskt har fungerat väl. Vid problem har möjligheter till dialog alltid funnits. Besöksnäringen har också varit stora köpare av renkött och haft ekonomiskt utbyte med samebyarna. "Vi som verkar i fjällvärlden strävar efter goda relationer med samebyarna. Vi anser att förutsättningarna för rennäringen bör vara goda", säger Mina Johansson Dahl på Abisko Mountain Lodge.

Förändrat tonläge efter Girjasmålet

På senare år har dock flera företag upplevt en försämring i relationerna med samebyarna. Tidigare var det möjligt att sitta ner och diskutera olika frågor, men nu "är det svårt att föra en dialog", enligt ett av företagen. Denna förändring i kommunikationen sammanfaller med Girjasmålet och pandemin.

Företagen upplever att tonen efter Girjasmålet har gått från ett pragmatiskt sökande efter gemensamma lösningar till en hållning där många samebyar säger "vi har rätten på vår sida och det finns inget att diskutera", enligt en av företagarna.

Pandemin tillskrivs också viss betydelse för förändringen i relationerna. "Under pandemin kom många nya besökare utan fjällvana, vilket märktes genom nedskräpning och enskilda incidenter där besökare försökte närma sig renarna", säger Skistars Niclas Sjögren. Fjällguiden Dick Johansson på Abisko Mountain Lodge instämmer: "Omdöme och sunt förnuft är viktigt även på fjällen, något som vissa glömde bort under pandemin. Min erfarenhet är dock att det framför allt var engångsbesökare som inte har återvänt sedan dess".

Under pandemin fick enskilda fall av nedskräpning, som till exempel övergivna tält vid Kebnekaise, stor uppmärksamhet i media. Det skapades en bild av att de svenska fjällen var överfulla av turister, vilket inte stämde med verkligheten. Även om turismen temporärt ökade under pandemin, handlade det inte om enorma volymer utan en begränsad del av fjällvärlden.

Sammanfattningsvis har Girjasdomen och pandemin bidragit till att skifta debatten om besöksnäringen i Norrland. Tidigare fokus låg på hur besöksnäringen kunde utvecklas i harmoni med samebyarnas intressen och turismen i fjällvärlden sågs som något positivt för både Norrland och Sverige. Nu har diskussionen alltmer kommit att handla om turismen

som ett problem. Snarare än expansionsplaner diskuteras nu idéer om att begränsa besöksnäringen.

Med rätt förutsättningar har besöksnäringen stor tillväxtpotential

För Abisko Mountain Lodge är fortsättningen för så kallad helikopterskidåkning, eller heliskiing, en central fråga. Denna aktivitet drar till sig gäster från hela världen. "Vi har alltid genomfört heli-skiing med omtanke om miljön, renskötseln och annat friluftsliv", säger Mina Johansson Dahl. Fjällguiden Dick Johansson, som är en av Sveriges mest erfarna guider, tillägger att "i de sällsynta fall vi ser renar väljer vi en annan nedfart. Området är stort och syftet är att undvika platser där andra befinner sig".

Helikopterskidåkning har varit en aktivitet i Kirunafjällen sedan 1970-talet, och det har tidigare funnits en god kommunikation med samebyarna i området. Samarbetet har dock gradvis försämrats. Efter Girjasdomen har flera samebyar försökt stoppa helikopterskidåkningen genom att efterfråga flygstopp från Transportstyrelsen. Detta hände under våren 2022 i tre populära områden i Kirunafjällen: Kebnekaise, Abisko och Torneträsk, precis under högsäsongen för vårvinterskidåkning.

Kritik mot beslutet att införa flygförbudet framfördes bland annat från Kiruna kommun och turistnäringen i fjällen. Förvaltningsrätten valde att upphäva förbudet, då det ansågs vara felaktigt. "Förvaltningsrätten slog fast att renskötsel inte är naturvård utan en näring. Därför är det en fråga om näring mot näring. För oss är detta en principiell fråga, vi har också rätt att vistas i fjällen", framhåller Mina Johansson Dahl. Hon menar att den bästa vägen framåt är att etablera gemensamma regler som alla parter kan acceptera. Detta kan kräva ny nationell lagstiftning, något som bland annat Länsstyrelsen i Norrbotten har efterfrågat.

Niclas Sjögren från Skistar ser optimistiskt på besöksnäringens framtid. Allt fler gäster i Europa upptäcker de svenska fjällen, särskilt i takt med att snöförhållandena i Europa försämrats. Dessutom finns en växande trend mot mer aktiva semestrar, vilket gynnar fjällturismen. "Det är extra glädjande att vi har ökat antalet sommarbesökare. Genom att erbjuda upplevelser året om stärker vi hela lokalsamhället på ett annat sätt. Det förbättrar förutsättningarna för att bo och leva här året runt", säger Niclas Sjögren.

Skistar beskriver dialogen med berörda samebyar som en viktig del av sin verksamhet. För de som driver skidanläggningar är det oundvikligt att verksamheten påverkar många markägare och andra intressenter, med allt från skidspår och liftar till ny- och ombyggnationer av hotell och restauranger. Fastighetsägare får ersättning när, till exempel, en del av ett liftsystem går över deras mark. Renägande sameer äger sällan själva marken där renarna betar, utan samebyarna har renbetesrätt som omfattar cirka 50 procent av

Sveriges yta. Det går därmed inte att agera på samma sätt rent juridiskt mot samebyarna som andra intressenter, så som fastighetsägare.

"Rennäringen är en del av vardagen här, renar strövar ofta omkring i och runt Åre. De lokala restaurangerna köper stora mängder renkött, och vissa kombinerar jobb i rennäringen med arbete inom besöksnäringen", säger Niclas Sjögren. Han betonar även att dialogen med vissa samebyar fortfarande fungerar väl, men att den generella tonen har förändrats.

"Tidigare fanns det en öppenhet för dialog, men nu ses varje ny gäst som ett hot mot rennäringen, vilket inte stämmer. Turisterna använder bara en promille av fjällområdet. Vi som bor i Norrlands inland måste samarbeta då många samhällen kämpar med utflyttning och sjunkande skatteintäkter. Det är denna trend vi måste vända, och besöksnäringen har lyckats göra det på flera platser".

Bilagor

Bilaga 1 – Tabell 1 inklusive nedbrytning på län

Region	Befolkning	Invånare per km2	Andel anställda inom utvalda SNI-koder av privat sektor 2022	Omsättning (tkr) inom besöksnäring per invånare 2022	Omsättning i besöksnäring 2022 i tkr SEK	Omsättning i besöksnäring 2012-2022 tillväxt
Jämtland och Älvdalen	139 688	4,6	13,4 %	39	5 499 951	76 %
Västerbottens inland	44 498	1,3	7,5 %	17	767 817	45 %
Norrbottnens inland	83 794	2,2	7,8 %	29	2 421 804	57 %
Totalt Norrlands inland	267 980	2,7	10,6 %	32	8 689 572	67 %
Riket	10 521 556	26	6,5 %	20	207 038 221	66 %

Bilaga 2 – Tabell 2 Gästnätter inklusive nedbrytning på län

Region	Gästnätter 2022	Gästnätter per invånare 2022	Gästnätter utveckling 2012-2022
Jämtland och Älvdalen	2 388 517	17,1	11 %
Västerbottens inland	527 669	11,9	-5 %
Norrbottnens inland	1 439 858	17,2	36 %
Totalt Norrlands inland	4 356 044	16,3	16 %
Riket	67 758 128	6,4	29 %

Bilaga 3 – Omsättning i besöksnäringen per kommun 2022

Kommun	Total omsättning i tkr	Omsättning i tusentals SEK, utvalda sni-koder	Utvalda sni-koders procentuella andel av total omsättning
	2022	2022	2022
Älvdalen	4 937 064	570 080	11,5 %
Berg	5 448 339	662 318	12,2 %
Bräcke	3 222 543	36 877	1,1 %
Härjedalen	8 410 406	1 114 760	13,3 %
Krokom	5 904 213	77 102	1,3 %
Ragunda	3 953 122	31 412	0,8 %
Strömsund	6 942 631	101 802	1,5 %
Åre	8 135 849	1 698 200	20,9 %
Östersund	55 597 714	1 207 400	2,2 %
Dorotea	862 530	51 266	5,9 %
Lycksele	10 466 598	226 291	2,2 %
Malå	1 431 241	28 716	2,0 %
Norsjö	2 374 454	34 633	1,5 %
Sorsele	1 073 406	38 758	3,6 %
Storuman	3 867 061	202 059	5,2 %
Vilhelmina	2 789 763	117 932	4,2 %
Vindeln	2 686 027	45 090	1,7 %
Åsele	1 326 762	23 072	1,7 %
Arjeplog	1 713 190	187 708	11,0 %
Arvidsjaur	2 993 422	177 165	5,9 %
Gällivare	22 370 292	367 222	1,6 %
Haparanda	4 900 422	145 324	3,0 %
Jokkmokk	5 423 311	171 001	3,2 %
Kiruna	25 658 769	1 081 720	4,2 %
Pajala	3 098 328	88 640	2,9 %
Älvsbyn	4 695 746	101 335	2,2 %
Överkalix	2 135 350	54 544	2,6 %
Övertorneå	1 790 141	47 145	2,6 %
Totalt Norrlands Inland	204 208 694	8 689 572	4,3 %
Riket	9 612 708 482	207 038 221	2,2 %

Urval av SNI-koder

SNI	SNI - Text
55101	Hotell med restaurang
55102	Konferensanläggningar
55103	Hotell utan restaurang
55201	Vandrarhem m.m.
55202	Stugbyar m.m.
55300	Campingplatser m.m.
56100	Restauranger
56210	Cateringföretag för enskilda evenemang
56299	Övriga cateringföretag
56300	Barer och pubar
79900	Turistbyråer o.d.
82300	Arrangörer av kongresser och mässor
93111	Skidsportanläggningar
93210	Nöjes- och temaparker